

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง
THE MODEL OF BUDDHIST PROPAGATION
OF THE MISSIONARY IN ANGTHONG PROVINCE

พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ (ทรงพล อัสกาโร)*

PhrakruSophonhammavijhan (Sophon Ungsugalo)*

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพที่เหมาะสม ต่อการนำมาเป็นแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง ๒) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาทั่วไปที่ส่งผลต่อคุณภาพ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง ๓) เพื่อหารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการเผยแผ่ของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง

ดำเนินการวิจัยโดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๒๕ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๑๑ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์โดยการพรรณนาความ วิเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะโดยนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และสรุปเนื้อหา เพื่อนำไปสู่การพรรณนา และสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย พบว่า

๑) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพที่เหมาะสม ต่อการนำมาเป็นแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นได้ดำเนินการมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีการหลายรูปแบบ ยกตัวอย่างเช่น การปฏิบัติตนจนเป็นที่น่าเลื่อมใส การสำรวมระวังในการสนทนา การให้คำแนะนำแบบเป็นกลาง การตอบปัญหาข้อข้องใจที่ตรงประเด็น และการแสดงธรรมที่ชัดเจนเข้าใจง่าย ไปตามลำดับ โดยอาศัยพระบูรพาจารย์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัยเป็นกำลังสำคัญ นอกจากนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมต้องเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และตามประเพณีไทย การเผยแผ่ต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และปรับประยุกต์การเผยแผ่โดยจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำหรือครั้งคราวหรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง

*นิสิตปริญญาเอกหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ปัญหาทั่วไปที่ส่งผลต่อคุณภาพ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ในจังหวัดอ่างทอง พบว่า มี ๔ ด้าน ดังนี้ (๑) ปัญหาด้านเนื้อหาหลักธรรม คือ พระธรรมทูตขาดความรู้ในเรื่องที่จะแสดงธรรม ขาดทักษะและเทคนิคในการแสดงธรรมที่ดี และพระธรรมทูตมีบทบาทจำกัดเพียงการออกบรรยายธรรมนอกวัดที่มีอยู่น้อย และปัญหาการมีทัศนคติพื้นฐานต่อการเป็นพระธรรมทูตและงานโดยบทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตไม่ครอบคลุมครบต่อสังคมโดยรวมอย่างชัดเจนเท่าที่ควร (๒) ปัญหาด้านกิจกรรม คือ พระธรรมทูตที่มีบทบาททำกิจกรรมในเรื่องดังกล่าวมักจะเป็นพระธรรมทูตที่มีตำแหน่งทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับอำเภอและระดับประจำ จังหวัดอ่างทอง ขาดเทคนิคและกิจกรรมที่ใช้ในการนำเสนอใช้ รูปแบบเดิมๆ ทำให้น่าเบื่อ (๓) ปัญหาด้านการใช้สื่อประกอบการบรรยาย คือ พระธรรมทูตยังขาดความรู้ความสามารถในการสร้างสื่อที่ง่ายต่อการเข้าใจ และเป็นสื่อที่แปลกและน่าสนใจ ขาดอุปกรณ์และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่ใช้ในการอบรม สื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์ประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่เพียงพอต่อการใช้งานที่ครอบคลุมกับหน่วยงาน (๔) ปัญหาด้านการได้รับประโยชน์และคุณค่า คือ ๑) ประโยชน์ตน กล่าวคือ ยังไม่สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบสัมมาอาชีพ มีการพัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยมให้ถูกต้องเหมาะสมกับสังคมไทย และนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต สร้างศีลธรรมจริยธรรม ๒) ประโยชน์คนอื่น กล่าวคือ ยังขาดจิตสำนึกและทำประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศชาติ เกิดแรงจูงใจเชิงบวกให้เกิดความเชื่อมั่นและภูมิใจในตัวเอง การปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี การเน้นหลักการสอนประชาชน ๓) ประโยชน์สังคมส่วนรวม กล่าวคือ ขาดความมุ่งมั่นที่จะเป็นตัวอย่างในการทำงานที่ดีของพระสงฆ์และของคนทั่วไป มีความมุ่งมั่นปฏิบัติงานพระศาสนาเพื่อสังคมส่วนรวม

๓) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการเผยแผ่ของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง พบว่า มีอยู่ ๘ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการแสดงธรรมเทศนา (๒) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม (๓) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการบรรยายธรรมผ่านสื่อแพร่ภาพหรือสถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศ (๔) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมต่างๆ (๕) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการนำฝึกสมาธิ (๖) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการนำปฎิญาณตนเป็นพุทธมามกะ (๗) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการพัฒนาท้องถิ่น (๘) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ พระธรรมทูตหรือผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องพิจารณารูปแบบตามความเหมาะสมของปัจจัย เช่น เวลา สถานที่ ตัวผู้ฟัง และบริบทต่าง ๆ เป็นต้น

คำสำคัญ : การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระธรรมทูต

ABSTRACT

The objectives of this research were : 1) to study the appropriate concepts and theories of Buddhism propagation of the missionary in Angthong Province, 2) to study and analyzed the general problems affecting the quality of Buddhism propagation of missionary monks in Angthong Province and 3) to find the qualified pattern and methods of Buddhism propagation for missionary monks in Angthong Province.

Methodology was the Qualitative Research, collected data from 25 key informants, purposefully selected from experts in the field with structured in-depth-interview form by face-to-face in-depth-interviewing and also from 11 participants in focus group discussion. Data from both methods were analyzed by descriptive interpretation.

Findings were as follows:

1. The appropriate concepts and theories for Buddhism propagation of missionary monks in Angthong Province were the patterns of Buddhism propagation used since the Buddha's time which were of many methods, for example; one trained oneself to the respectable state, controlled oneself in talking, gave advice in neutral manner, directly answered the questions and taught Dhamma clearly and understandably accordingly. The former teachers who had expertise in Dhamma were set as good examples for clear and understandable teaching. Besides, the appropriate Buddhism propagation must follow the pattern of the former tradition set by former teachers and Thai tradition. The Buddhism propagation must be improved to suit the present society. The propagation units must be set up either at educational institutes regularly or as special events in monasteries or in villages.

2. General problems effecting the quality of Buddhism propagation of missionary monks in Angthong Province were of 4 aspects; 1) the problem of content delivery: Missionary monks did not have enough knowledge of Dhamma content, lacked an appropriate principles and technique of propagation. Missionary monks had limited roles , only preaching in monasteries that also were limited. The attitudes towards being missionary monks were not appropriately and clearly geared for the overall communities, 2) the problems of propagation activity: Most missionary monks held the Sangha affaire administrative roles and did not have appropriate technique and activities for good Dhamma teaching which in return,

made Dhamma delivery quite boring, 3) the problems of teaching media: Missionary monks still lacked skill in creating the easy to understand, new and exiting teaching media. Training and teaching media were limited. Radio and television media for Buddhism teaching were not enough for all units concerned and 4) the problems of values for money: There were 4 problems in this aspect as (1) personal benefit; It was not possible to take advantage of their knowledge and experience to develop and use for their own livelihood. There should be development of personality, attitudes and values appropriately for Thai society to be used in everyday life and create moral ethics, (2) Others' benefits; still lacking of awareness and contributing to society and the nation. There should be positive motivation to have self confidence and pride and good examples for other people, (3) Overall social benefits; still lacking of commitment to be good examples for other monks and people. There should be dedication to working for Buddhism and society as a whole.

3. The appropriate and qualified model Buddhism propagation of the missionary monks in Angthong Province were of 8 models as 1) The model and method of Dhamma sermon, 2) The model and method of lectures or Dhamma talk, 3) The model and method of Buddhism propagation through broadcasting media, 4) The model of morality support activities, 5) the model and method of meditation practice, 6) The model and method of undertaking the Triple gems for refuge, becoming a Buddhist ceremony, 7) the model and method of community development and 8) The model and method of social welfare activities. The missionary monks must consider to use the suitable model and method for factors, time, place, audience and other contexts. .

Keywords : Buddhist Propagation, Missionary

บทนำ

งานพระธรรมทูตของคณะสงฆ์ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณอย่างเป็นทางการ และพัฒนารูปแบบการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา โดยคณะสงฆ์ได้จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบงานพระธรรมทูตโดยตรง เรียกว่า กองงานพระธรรมทูต มีฐานะเทียบเท่ากองธรรมสนามหลวง และกองบาลีสนามหลวง เป็นหน่วยงานของคณะสงฆ์ที่ตั้งขึ้น เพื่อขับเคลื่อนงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ มีองค์ประกอบในการบริหารจัดการ องค์การคือ กำหนดให้พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จเจ้าพระราชาคณะรูปหนึ่งเป็นแม่กองและรองแม่

กองอีก ๒ รูป ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมที่สำนักงานเลขาธิการดูแลรับผิดชอบงาน และกำหนดให้มีสำนักงานพระธรรมทูตที่แบ่งเป็น ๙ สาย ตามแบบอย่างการจัดส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนประเทศต่างๆ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชพร้อมทั้งกำหนดให้มีสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ และสำนักผู้ตรวจการงานพระธรรมทูตอีกด้วย ในปัจจุบันคณะสงฆ์ได้ให้ความสำคัญแก่งานพระธรรมทูตเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นงานที่เป็นหลักแห่งความมั่นคงของพระพุทธศาสนา หากพระภิกษุทำแต่หน้าที่ศึกษาและปฏิบัติเฉพาะตนโดยไม่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนแล้ว พระพุทธศาสนาก็คงไม่ดำรงมั่นคงเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยอยู่ได้ตราบนานเท่านาน^๑

ปัจจุบันมีพระราชสุวรรณหเวที เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตฝ่ายอำนวยการพระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการ และฝ่ายเผยแผ่มี ๗ อำเภอ มีจำนวนพระธรรมทูตในสายงานรวมทั้งสิ้น จำนวน ๓๔๕ รูป^๒ หลังจากหน่วยปฏิบัติงานพระธรรมทูตออกปฏิบัติงานตามตารางที่กำหนดแล้ว ก็จัดทำรายงานบัญชีสรุปกิจกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตเสนอต่อกองงานพระธรรมทูตจังหวัดอ่างทอง เสนอข้อมูลอันเป็นสภาพหรือปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานต่อหน่วยงานกำกับงานพระธรรมทูตจังหวัดอ่างทอง ต่อที่ประชุมปัจจัยนิเทศของจังหวัด และจังหวัดก็จะได้นำปัญหาและอุปสรรคนี้ไปเสนอต่อที่ประชุมในการประชุมปัจจัยนิเทศงาน พระธรรมทูต ๗ สายทุก ๆ ปี ซึ่งที่ผ่านมาการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง

จากการที่ผู้วิจัยเองที่มีส่วนในการทำงานเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดอ่างทอง ตระหนักดีว่าการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง จึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เพื่อที่จะนำไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของเราและเพื่อแผ่แต่คนในสังคมให้เกิดความสงบสุขอย่างยั่งยืนและถาวร อีกทั้งยังสามารถสร้างความเชื่อถือศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอีกด้วย ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดที่จะทำการศึกษาและทำการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตใน จังหวัดอ่างทอง เพื่อจะได้นำผลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาการเผยแผ่พระศาสนาของพระธรรมทูต ให้เกิดประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์สูงมากยิ่งขึ้น และทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทองบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตั้งไว้ให้ได้มากที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^๑กรมการศาสนา, **ระเบียบกองงานพระธรรมทูต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗.

^๒ศูนย์ประสานงานพระธรรมทูตจังหวัดอ่างทอง วัดโล่ห์สุทธาวาส, จังหวัดอ่างทอง.

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาทั่วไปที่ส่งผลต่อคุณภาพ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง

๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพ เพื่อนำมาเป็น แนวทางการเผยแผ่ของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเล่มนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัย เชิงเอกสาร (Documentary Analysis) กกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งพระสังฆาธิการ พระธรรมทูต และข้าราชการ ประชาชน จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบเบื้องต้น ก่อนที่จะนำเสนอต่อการ สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อพัฒนารูปแบบให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และ แบบประชุมเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมทูตในจังหวัด อ่างทอง สรุปตามประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพ พบว่า

(๑) แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ คือ รูปแบบมีหลายประเภท เช่น รูปแบบทางการศึกษา และสังคมศาสตร์ ได้แบ่งออกเป็น รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ ซึ่งเป็น รูปธรรมเพื่อสร้าง ความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม รูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการ บรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ รูปภาพ รูปแบบที่ใช้สมการ ทาง คณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ และรูปแบบที่นำเอา ตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น รูปแบบที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้ รูปแบบควรประกอบด้วย ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรมากกว่าที่จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแบบรวม ๆ

รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิง ประจักษ์ โดยเมื่อทดสอบรูปแบบแล้ว ถ้าปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์รูปแบบนั้น ต้องถูกยกเลิกไป รูปแบบควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์ เชิงเหตุเชิงผลของเรื่องที่จะศึกษา ได้ อย่างชัดเจน รูปแบบควรนำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่ หรือความสัมพันธ์ใหม่ของเรื่องที่ ศึกษา ได้รูปแบบในเรื่องใดจะเป็นเช่นไรขึ้นกับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้นๆ เป็นต้น

(๒) แนวคิดเกี่ยวกับพระธรรมทูต คือ หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระพุทธองค์ที่ได้วางรากฐานไว้เพื่องานพระศาสนาอย่างแท้จริง ได้มีวิธีการเผยแผ่ แบบโอวาท

ปาฏิโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะส่วนสุดท้าย คือ อนุวาโท อนุปมาโต ไม่ว่าร้ายใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร พระธรรมทูตจะต้องเป็นมิตรกับทุกฝ่าย จึงเป็นคนปากช้า แต่พูดไว พูดน้อย ทำให้มาก ดูให้มาก นิ่งให้มาก ปาฏิโมกข์ จ สัโร สำรวมรักษาพระวินัยให้มากที่สุด มตตถนุตา จ ภตตสมิ รู้ประมาณในการรับ การบริโภคอาหาร ปนตลจ สยนาสน์ อยู่ง่ายและสุดท้ายสำคัญที่สุดคือ อธิจิตเต จ อาโยโค เป็นการทำความเพียรทางจิต อยู่ด้วยอารมณ์กรรมฐานอย่างเอาจริงเอาจัง ผึกความอดทนให้มาก เพราะนั่นเป็นหนทาง ให้บรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์อันสูงสุดของพระธรรมทูต

(๓) แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้วทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดแสดงธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว เพื่อให้สัตว์โลกหรือเวไนยสัตว์ผู้มีธุลีคือกิเลสในปัญญาจกษุณ้อย ซึ่งเป็นผู้สามารถจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระองค์จะแสดงได้ และเมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม ให้แก่สาวกแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงส่งสาวกไปประกาศพระธรรม เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับเป็นระยะเวลายาวนานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นได้มีการหลายรูปแบบเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น การปฏิบัติตนจนเป็นที่น่าเลื่อมใส การสำรวมระวังในการสนทนา การให้คำแนะนำแบบเป็นกลาง การตอบปัญหาข้อข้องใจที่ตรงประเด็น และการแสดงธรรมที่ชัดเจนเข้าใจง่าย ไปตามลำดับ โดยอาศัยพระบูรพาจารย์ผู้แตกฉาน ในพระธรรมวินัยเป็นกำลังสำคัญ

(๔) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ๑) หลักการนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าออกไปเผยแผ่ให้แก่ผู้ที่ยังไม่มีความเชื่อ และผู้ที่มีความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาและสามารถนำหลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ๒) หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้เพื่อการบริหารตน ๓) หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารคน ๔) หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้เพื่อบริหารงาน หลักคุณธรรม ๔ อย่างนี้ ถ้าผู้เผยแผ่ มีครบบริบูรณ์แล้วจะชักนำผู้ฟังให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย และถ้านำมาเปรียบเทียบกับความรู้ด้านบริหารจัดการเพื่อที่จะทำงานให้สำเร็จ และมีคุณภาพ มี ๒ หลักการ คือ ๑) KPA: (วงจรคุณภาพ) ประกอบด้วย (๑) Knowledge หมายถึง ความรู้ (๒) Practice หมายถึง การฝึกฝน (๓) Attitude หมายถึง เจตคติ ๒) PDCA: (วงจรคุณภาพ) ประกอบด้วย (๑) Plan หมายถึง การวางแผน (๒) Do หมายถึง การกระทำ (๓) Check หมายถึง การประเมินผลหรือการตรวจสอบ (๔) Act หมายถึง การแก้ไขข้อบกพร่อง

ปัญหาทั่วไปที่ส่งผลต่อคุณภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง พบว่า

๑) ปัญหาด้านเนื้อหาหลักธรรม คือ หลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคี ของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ได้แก่ พระสังฆาธิการต้องหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ ต้องพร้อมเพรียงในการประชุมมาประชุม เลิกประชุม และทำภารกิจอื่น ๆ ให้พร้อมกัน ได้นำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

หลักคตินิยม โดยเฉพาะการประยุกต์คำสอน ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื้อหาหลักธรรม ที่นำมาใช้ในการเผยแผ่มีทั้งที่ซ้ำกันบ้าง แตกต่างกันบ้างขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมในขณะทำการเผยแผ่ ปฏิภาณไหวพริบ และลีลาการแสดงธรรมของพระธรรมทูต เนื้อหาและภาษาที่ใช้มีลำดับขั้นเป็นขั้นเป็นตอนมีการพัฒนาเนื้อหาไปตามลำดับแต่ละเรื่องหรือแต่ละจุดนั้นท่านจะมีประเด็นใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ และใช้ภาษาร่วมสมัยทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ในส่วนของประเภทเนื้อหาที่นิยมนำมาเผยแผ่ นั้นมักจะประกอบด้วย ประเภทเนื้อหาเพื่อพัฒนาจิตใจและชีวิตที่ดีงาม

๒) ปัญหาด้านการจัดกิจกรรม คือ พระธรรมทูตที่มีบทบาททำกิจกรรมในเรื่องดังกล่าว มักจะเป็นพระธรรมทูต ที่มีตำแหน่งทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับอำเภอและระดับประจำจังหวัดอ่างทอง การจัดกิจกรรมของพระธรรมทูตส่วนใหญ่ยังคงเป็นกิจกรรมแบบซ้ำ ๆ และเดิม ๆ ที่เคยทำมา เช่น เป็นกิจกรรมประเภทการแสดงธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การอบรมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐสมณินิพพานวันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหนะ วันธรรมสวนะ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามประเพณีท้องถิ่นอื่น ๆ โดยพระธรรมทูต จะเป็นผู้นำพาชาวบ้านทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ยังขาดเทคนิคและการจัดกิจกรรมที่ใช้ในการนำเสนอ ที่นำมาใช้ยังเป็นรูปแบบเดิม ๆ ทำให้เกิดความน่าเบื่อ และไม่เกิดความสนใจเท่าที่ควร

๓) ปัญหาการใช้สื่อประกอบการบรรยาย คือ พระธรรมทูตยังขาดความรู้ความสามารถ ในการสร้างสื่อที่ง่ายต่อการเข้าใจ และเป็นสื่อที่แปลกและน่าสนใจ ขาดอุปกรณ์และสื่อเทคโนโลยี ที่ทันสมัยที่ใช้ในการอบรมสื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์ประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังไม่เพียงพอต่อการใช้งานที่ครอบคลุมกับหน่วยงาน

๔) ปัญหาการได้รับประโยชน์และคุณค่า พบว่า

(๑) ประโยชน์ตน กล่าวคือ ยังไม่สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบสัมมาอาชีพ มีการพัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยมให้ถูกต้องเหมาะสมกับสังคมไทย และนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต สร้างศีลธรรมจริยธรรม

(๒) ประโยชน์ต่อคนอื่น กล่าวคือ ยังขาดจิตสำนึกและทำประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศชาติ เกิดแรงจูงใจเชิงบวกให้เกิดความเชื่อมั่น และภูมิใจในตัวเอง การปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี การเน้นหลักการสอนประชาชน

(๓) ประโยชน์สังคมส่วนรวม กล่าวคือ ขาดความมุ่งมั่นที่จะเป็นตัวอย่างในการทำงานที่ดีของพระสงฆ์และของคนทั่วไป มีความมุ่งมั่นปฏิบัติงานพระศาสนา เพื่อสังคมส่วนรวม

รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพนำมาเป็นแนวทางการเผยแผ่ของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง พบว่า รูปแบบที่เหมาะสม มี ๘ รูปแบบ ดังนี้

(๑) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการแสดง ธรรมเทศนา

(๒) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม

(๓) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการบรรยายธรรมผ่านสื่อแพร่ภาพหรือสถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศ

(๔) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมต่างๆ

(๕) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการนำฝึกสมาธิ

(๖) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการนำปฎิญาณตนเป็นพุทธมามกะ

(๗) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการนำพัฒนาท้องถิ่น

(๘) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์

ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระธรรมทูตหรือผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องพิจารณารูปแบบตามความเหมาะสมของปัจจัยหลาย ๆ ด้านเพื่อเป็นองค์ประกอบ เช่น เวลา สถานที่ ตัวผู้ฟัง สื่อที่นำไปประกอบการบรรยายสถานการณ์บ้านเมือง ประเพณี วัฒนธรรม และบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเผยแผ่ด้วยเป็นสำคัญ จึงจะทำให้รูปแบบที่นำไปใช้ทั้งแปดรูปแบบ นี้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้สูงสุด

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยดังนี้

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการศึกษาข้อมูลและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ และคณะ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย” ผลการวิจัย ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูต วัดไทยในอินเดีย ถือเป็นยุคทองของพระธรรมทูต วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในอินเดียและชาวพุทธต่างชาติ ได้ประกาศเกียรติคุณของชาติให้ประจักษ์แก่คนทั่วโลก ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า พระธรรมทูตปัจจุบันมีจำนวนน้อยมาก การทำงานไม่เป็นทีม ขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีเครือข่ายชาวพุทธระดับนานาชาติและองค์การหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสร้างสำนักงานพระธรรมทูตให้ชัดเจนเพื่อสร้างเครือข่ายในระดับองค์กรได้ ด้านการศึกษา พระธรรมทูตได้ให้การสงเคราะห์ด้านการศึกษา มีการสร้างโรงเรียนปัญจศีล และโรงเรียนต้นกล้า มีการสนับสนุนทุนการศึกษาให้ และเด็กเยาวชน ได้นำเยาวชนมาปฏิบัติธรรมในวัด มีการทำวัตรสวดมนต์เจริญจิตภาวนา ในส่วนข้อเสนอแนะ พบว่า วัดยังไม่ได้สร้างเครือข่ายศูนย์การศึกษา เพื่อประสานงานกับองค์กรข้างนอก ผู้สอนขาดทักษะด้านภาษาท้องถิ่น และการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนยังไม่เพียงพอ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่าย ต้องเข้ามาช่วยเหลือ ด้านการสงเคราะห์ พระธรรมทูตเป็นสัญลักษณ์ของความเมตตา ได้มีการอนุเคราะห์ ต่อผู้อื่น มีการแจกสิ่งของเครื่องใช้อุปโภค บริโภคและการดูแลสุขภาพพยาบาลให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุเคราะห์การศึกษาเผยแผ่ ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า วัดยังขาดกองทุนเพื่อการสงเคราะห์สุขภาพชุมชน เมื่อประสบภัยพิบัติ ขาดทุนทรัพย์ในการบริหาร จึงจำเป็นอย่างยิ่ง

ต้องหาแนวทาง ในการตั้งเป็นกองทุนหรือมูลนิธิขึ้น เพื่อจะเอื้อต่อการทำงานสงเคราะห์ด้านนี้ ด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต จากการปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูต ได้มองเห็นประโยชน์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีความมั่นใจในคุณค่า ความดีงามและมุ่งมั่นแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นประโยชน์ที่เป็นคุณสมบัติ ของพระธรรมทูต ส่วนข้อเสนอแนะพบว่า พระธรรมทูตที่ทำงานไม่ต่อเนื่อง เกิดอาการท้อแท้ หหมดกำลังใจ รู้สึกเบื่อต่อภาระที่รับผิดชอบและเกิดความรู้สึกว่าการมาปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูต ทำให้ความรู้ความสามารถของตนเองด้อยลง จำเป็นต้องสร้างกำลังใจและพึงพอใจในการทำงานให้มากขึ้น ด้านความคิดเห็น แนวความคิดเห็นของพระธรรมทูตได้เกิดรู้สึกมีความเสียสละ มีความรับผิดชอบด้านการเผยแผ่และได้ทุ่มเทกำลังกายและใจให้กับภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๓

ทั้งนี้ยังมีความสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ วิทย์ สุนทรนนท์ ที่ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง การพัฒนาศักยภาพในการวิจัยระดับปริญญาตรีด้วยการฝึกงานเทคโนโลยีสะอาด พบว่า กิจกรรมฝึกงานเทคโนโลยีสะอาดในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นกิจกรรมรูปแบบใหม่ที่กำหนดเป้าประสงค์ในการฝึกงานที่ชัดเจนโดยมุ่งเพิ่ม ประสิทธิภาพในการผลิต ลดการใช้ทรัพยากรและการก่อกำเนิดของเสีย ตลอดระยะเวลาของการฝึกงาน นิสิตได้ปฏิบัติงานภายใต้การกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดของอาจารย์ ที่ปรึกษาและ พี่เลี้ยงในโรงงานเพื่อเป็นประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาการของ นิสิตด้านทักษะ การวิจัย โดยอาศัยแนวปฏิบัติของเทคโนโลยีสะอาด ซึ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ประเด็นปัญหา แหล่งที่มาและสาเหตุของปัญหา อันนำไปสู่การพัฒนาคำตอบในการแก้ไขปัญหาด้วยการประยุกต์หลักวิชาการ^๔

ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาทั่วไปที่ส่งผลต่อคุณภาพ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูล เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมี ๔ ด้าน คือ (๑) ปัญหาด้านเนื้อหาหลักธรรม (๒) ปัญหาด้านกิจกรรม (๓) ปัญหาด้านการใช้สื่อประกอบการบรรยาย (๔) ปัญหาด้านการได้รับประโยชน์และคุณค่า ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ พระมหาวินัย ปุณณณาโณ และคณะ ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา” ผลการวิจัย พบว่า พระธรรมทูตยังมีคุณสมบัติในหลายๆ ด้าน ที่ยังไม่สอดคล้อง กับสถานการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสมบัติต่าง ๆ ในแง่ของการบริหารจัดการ กระบวนการในการทำงาน เป็นต้น ภาวะผู้นำ วิสัยทัศน์ การวางแผน กระบวนการตัดสินใจ เป็นต้น ในแง่ของบทบาทด้านต่างๆ

^๓พระครูปลัดสุวัฒนวิชรคุณ และคณะ, “การศึกษาวเคราะห์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ก-ข.

^๔วิทย์ สุนทรนนท์, “การพัฒนาศักยภาพในการวิจัยระดับปริญญาตรีด้วยการฝึกงานเทคโนโลยีสะอาด”, รายงานการวิจัย, (คณะวิศวกรรมศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘) , หน้า ก-ข.

เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องในมุมมอง ที่กล่าวถึงคุณสมบัติว่ายังต้อง มีการพัฒนา กล่าวคือ พระธรรมทูตมีบทบาทเป็นที่ยอมรับ ของกลุ่มคนไทยในสหรัฐอเมริกา แต่คนไทยเหล่านั้น รวมทั้งพระธรรมทูตเองก็ยังมีความรู้สึกว่า พระธรรมทูตแสดง บทบาทหรือดำเนินงานในกลุ่ม ชาวต่างชาติได้ไม่ดีเท่าที่ควร ซึ่งเมื่อประเมิน จากความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนและพระธรรมทูต เอง ก็มีผลสอดคล้องกันในแง่ของความสามารถ ในการสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษที่ยังต้องมี การพัฒนา ซึ่งอาจทำให้การดำเนินบทบาทในหมู่ชาวต่างชาติทำได้ไม่ค่อยดี^๕

ด้านภาวะผู้นำ ผู้นำชุมชนในจังหวัดแพร่ เห็นด้วยกับคุณลักษณะของพระสงฆ์ ที่จะมา ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการควรมีความ ซื่อสัตย์ รักเกียรติยศ ชื่อเสียงของตนเอง และองค์การ มีความเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือผู้อื่น มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีมนุษย สัมพันธ์ที่ดี มีอารมณ์มั่นคงและควบคุมตนเองได้ มีความเป็นกันเองไม่ถือตัว ไม่แบ่งชั้นวรรณะ และ มีวาจาสุภาพเรียบร้อยและอ่อนโยน ซึ่งเรียงจากความคิดเห็นของผู้นำจากมาลงตามลำดับ ด้าน การบริหาร ผู้นำชุมชนในจังหวัดแพร่ ที่เห็นด้วยกับคุณลักษณะของพระสงฆ์ที่จะมาดำรงตำแหน่ง พระสังฆาธิการควรมีความจริงใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา สนใจและอุทิศเวลาให้แก่ เจ้าหน้าที่ที่ รับผิดชอบ ตัดสินปัญหาด้วยความยุติธรรม ปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยหลัก ทศพิธราชธรรม มี วิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์การทำงานต่างๆ ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ และ ยอมรับฟังความคิดเห็นของอื่น^๖

๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพ เพื่อนำมา เป็นแนวทางการเผยแผ่ของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูล จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ พบว่า รูปแบบที่มีคุณภาพเหมาะสมต่อการที่จะนำไปเป็นแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพ คุณภาพสูงขึ้นไปได้นั้น พบว่า รูปแบบที่เหมาะสม มี ๘ รูปแบบ ดังนี้

๑) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการแสดงธรรมเทศนา มีความสอดคล้องกับ ผลงานการวิจัย ของ ปรุทธ์ บุญศรีตัน ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการตีความคัมภีร์ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดและทฤษฎีการตีความทางพระพุทธศาสนาและ ทางตะวันตกมีเป้าหมายเพื่อให้เข้าใจ ถึงความจริงความถูกต้องดีงามผ่านการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ ในการสื่อสาร จึงมีพัฒนาการทั้งทฤษฎี และวิธีการตีความมาโดยลำดับเช่นกัน แต่มีความแตกต่าง กันในรายละเอียดด้านทฤษฎีและวิธีการตีความ

^๕พระมหาวิญญู ปุณณภาโณ และคณะ, “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยใน ประเทศสหรัฐอเมริกา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ก-ข.

^๖อรอนงค์ วุวงศ์ และคณะ, “ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามทัศนะของผู้นำ ชุมชนในจังหวัดแพร่”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ก-ข.

๒) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมโดยการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม มีความสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง " ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา" ผลการวิจัยพบว่า ในการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตนั้น ความรู้ความสามารถของเรามีด้วยกันทั้งนั้น แต่ที่ไม่ค่อยบรรลุผลตามที่เรากำลังต้องการ คงจะเกี่ยวกับปัญหาเรื่องยุทธศาสตร์ จึงทำให้มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นมากมาย บางท่านเทศน์ดี สอนดี ก็ยังอยู่ไม่ได้ ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะยังมีปัจจัยอะไรหลายอย่าง งานพระธรรมทูตมีความละเอียดอ่อนมาก แถมยังถูกค่อนข้างขอตัวไปสอนเฉพาะกับคนไทยด้วยกัน หรือแม้กระทั่งศรีลังกาที่ประสบผลสำเร็จมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงต้องทำให้หันมามอง เหมือนกันว่าเรื่องนี้เป็นเพราะอะไร ก่อนที่เราจะลงไปเผยแผ่จริงๆ เราต้องทำการวิเคราะห์ อย่างที่นักวางแผนทั้งหลายทำกันก่อนจะไปลงมือปฏิบัติการจริง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย ก็ทำการวิเคราะห์ชนิดนี้ซึ่งเรียกว่า SWOT Analysis ประกอบด้วย ๑. จุดแข็ง (S=Strength) ๒. จุดอ่อน (W=Weakness) ๓. โอกาส (O=Opportunity) ๔. สิ่งคุกคาม (T=Threat)^๗

๓) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมโดยการบรรยายธรรมผ่านสื่อแพร่ภาพหรือสถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศ มีความสอดคล้องกับผลงานวิจัย ของ ชินญ์ ทรงอมรสิริ ที่ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการทางการตลาดเชิงพุทธ” ผลการวิจัย พบว่า หากนำหลักการ และภาษาของการตลาดมาอธิบายในมิตินี้ พระพุทธศาสนา เคยใช้หลักการ "Differentiation" ในสมัยพุทธกาล (อาจเรียกชื่อไม่เหมือนกัน) เช่น เรื่อง วรรณะ กรรมและการเกิดใหม่ พระพรหมจากผู้สร้างโลกมาเป็นผู้อารานธรรม และพรหมวิหาร จากโมกษะมาเป็นนิพพาน และการบูชาด้วยสัตว์มาเป็นการปฏิบัติตามไตรสิกขา ฯลฯ

๔) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมโดยการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมต่างๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลงานการวิจัยนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง ได้วิจัย เรื่อง “รูปแบบและหลักการ ของการปกครองในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบของการปกครองทางการเมือง มี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว ในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราชา และการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือ ของชนชั้นสูงและมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการโดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน ๒) หลักการของการปกครองแบบราชาธิปไตย^๘

^๗พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , "ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา", รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) , หน้า ก-ข.

^๘ นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๕) รูปแบบและวิธีการเผยแพร่ธรรมโดยการนำฝึกสมาธิ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์ ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบ การจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู” ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวางแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นอาจารย์นิเทศกับนักศึกษาครูเกี่ยวกับ สมรรถนะการสอน ของนักศึกษาครู ทั้ง ๓ ด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับดี

(๖) รูปแบบและวิธีการเผยแพร่ธรรมโดยการนำปฎิญาณตนเป็นพุทธมามกะ มีความสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ พระมหาธนาชัย ตนติปาโล (แสนณรงค์) ที่ได้วิจัย เรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี (บุญรอด ปญญาวโร)” ซึ่งผลการวิจัย พบว่า ในพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการแสดงธรรม การสนทนาเป็นโอกาสในการสอน การตอบปัญหาธรรม โดยทรงยับยั้งปัญหาไร้สาระและสอน สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มาถามปัญหา ทรงมีพุทธวิธีการสอนที่น่าอัศจรรย์ ทรงวิเคราะห์ ผู้ที่จะสอน จำแนกพระธรรมคำสอนให้เหมาะแก่ผู้ที่จะสอน เมื่อเกิดพุทธบริษัทผู้นับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น^๔

(๗) รูปแบบและวิธีการเผยแพร่ธรรมโดยการนำพัฒนาทองที่ ซึ่งสอดคล้อง กับผลงานการวิจัยของ พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา) ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลการวิจัย พบว่า บทบาทในด้านความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ท่านมีความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ คล้ายกับพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นพุทธอนุชา เป็นพุทธอุปัฏฐาก กับภิกษุในฐานะเป็นเพื่อนสหธรรมิก เป็นที่ปรึกษา และเป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ ให้เกิดความสามัคคี กับภิกษุณีในฐานะเป็นผู้สนับสนุนให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ให้โอวาทกับอุบาสกอุบาสิกาในหน้าที่ปฏิคมและที่ปรึกษา กับบุคคลนอกศาสนา ในการช่วยตอบปัญหาข้อข้องใจ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าท่านต้องรับภาระและเป็นธุระในหลาย ๆ ด้าน ดังนี้

๑. บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วน ที่มีได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่า

^๔พระมหาธนาชัย ตนติปาโล (แสนณรงค์), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี (บุญรอด ปญญาวโร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

เป็นตัวอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๒. บทบาทในด้านการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ ท่านรักษาพระสัทธรรมไว้ได้ด้วยการศึกษาและทรงจำ ในเถรคาถากล่าวว่า ท่านสามารถ ทรงจำไว้ได้ถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ฉะนั้นในการทำปฐมสังคายนาท่านจึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม และท่านก็ได้ทำหน้าที่นี้เป็นอย่างดี ด้วยการรวบรวมพระโอวาทและพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ เสนอต่อที่ประชุมสงฆ์เพื่อให้ช่วยกันพิจารณาจัดเป็นหมวดหมู่ จนกลาย มาเป็นพระสูตร พระอภิธรรมให้ได้ศึกษากันมาถึงปัจจุบัน

๓. บทบาทในการสร้างทายาทสืบต่อ ท่านก็เหมือนกับพระสาวกผู้มีชื่อเสียงอื่นๆ คือ การสร้างทายาทผู้สืบทอดในคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรค และอรรถกถาสังยุตตนิกาย นิทานวรรค กล่าวไว้ว่า ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของท่าน เช่น พระสัพพกาமி พระสาฬหะ พระเรวตะ พระขุชโสภิตะ พระสาณวาสีสัมภุตะ พระยสกาณโฑบุตร เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นพหูสูตร(พหูสูตร) และศิษย์ของท่านเหล่านี้ ภายหลังได้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำสังคายนาครั้งที่สอง^{๑๐}

๔. รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมโดยการทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ อรุณี หงษ์ศิริวัฒน์ ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมนิสิตนักศึกษาที่มีความสามารถสูง ตามทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์” ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้ ๑. สภาพปัจจุบันและองค์ประกอบของการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมนิสิตนักศึกษาที่มีความสามารถสูงตามทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ ๒. ระดับความสามารถของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสาขาวิชา ๓. รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมนิสิตนักศึกษาที่มีความสามารถสูง ตามทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ ประกอบด้วย ๑) หลักการและวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นการพัฒนา นิสิตนักศึกษาคือ เก่งคิด เก่งคน และเก่งงาน ๒) การบริหารจัดการ ได้แก่ การจัดองค์กร ประกอบด้วย หน่วยงานที่รับผิดชอบ เป็นต้น ๓) หลักสูตรและการเรียนการสอน เสนอรายวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะ และหมวดวิชาเลือกเสรี การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมพิเศษ รวมทั้งการวัดและประเมินผล ๔) กิจกรรมหอพักแบบศูนย์การเรียนรู้ ประกอบด้วยกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาที่มีความสามารถสูง และการบริหารจัดการหอพัก^{๑๑}

^{๑๐}พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), “การศึกษาบทบาทของพระสาวกเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วารสารงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ก-ข.

^{๑๑}อรุณี หงษ์ศิริวัฒน์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมนิสิตนักศึกษาที่มีความสามารถสูง ตามทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

ข้อเสนอแนะ

จากศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตใน จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยจึงสรุปข้อเสนอแนะการดังนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑. ควรมีการกำหนดนโยบายและแผนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตให้มีความชัดเจน เช่น แผนการทำงานเป็นทีมนโยบายเผยแผ่เชิงรุก รวมทั้งนำแผนปฏิบัติการไปวิเคราะห์หาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนางานเผยแผ่ในอนาคต
๒. ควรมีการจัดประชุมสัมมนา และพัฒนาเทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรมที่ทันสมัย มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพระธรรมทูตด้วยกัน ทั้งระหว่างอำเภอ จังหวัด หรือสายงานพระธรรมทูตที่เกี่ยวข้อง
๓. ควรมีการประชาสัมพันธ์โครงการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมทูตให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้รับรู้มากยิ่งขึ้น
๔. พระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการ ควรมีการวางแผนงาน วางนโยบายให้ชัดเจน ทั้งทางด้านเนื้อหา และเวลาที่ใช้ในการลงพื้นที่

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

๑. หน่วยงานฝึกอบรมพระธรรมทูต (สถาบันการศึกษาทางคณะสงฆ์) ร่วมกับองค์กรพระธรรมทูตในต่างประเทศร่วมกันจัดทำหลักสูตรที่เอื้ออำนวยต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละพื้นที่ของ (ประเทศ) เพื่อให้การปฏิบัติงานของพระธรรมทูตมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้น
๒. รัฐบาลนำแนวนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคม มากำหนดเป็นยุทธศาสตร์การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยให้พระธรรมทูต เป็นสื่อกลางนำวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
๓. สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรที่ดูแลพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยการสร้างระบบเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในแต่ละประเทศ รวมถึงระหว่างพระธรรมทูตต่างประเทศและพระสงฆ์ในประเทศไทย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งกันและกัน
๔. การวางกรอบภาระงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศให้เป็นเอกภาพ เช่น ศูนย์ควบคุมดูแลพระไปต่างประเทศ สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต (มหาวิทยาลัยสงฆ์) หน่วยงานภาครัฐ ควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและวางกรอบขั้นตอน และการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของพระธรรมทูตทุกขั้นตอน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต
๒. ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดที่มีประสิทธิภาพในแต่ละพื้นที่ที่พระธรรมทูตออกไปปฏิบัติศาสนกิจ

๓. ศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในแต่ละจังหวัดที่มีพระธรรมทูตออกไปปฏิบัติศาสนกิจ

๔. ศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพของพระธรรมทูต

๕. ศึกษาประเมินหลักสูตรการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปในแต่ละจังหวัด

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. **ระเบียบกองงานพระธรรมทูต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขานุการ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ, ๒๕๔๕.

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ และคณะ. “การศึกษาวิเคราะห์หลักในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาวินัย ปุณณญาโณ และคณะ. “การศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “ยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนา”, **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาธนาชัย ตนต์ปิลาโล (แสนณรงค์). “บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี (บุญรอด ปญญาวโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา). “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา”. **วารสารงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

วิทย์ สุนทรนันท์. “การพัฒนาศักยภาพในการวิจัยระดับปริญญาตรีด้วยการฝึกงานเทคโนโลยีสะอาด”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิศวกรรมศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

อรุณี หงษ์ศิริวัฒน์. “การพัฒนาแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมสนับสนุนนักศึกษาที่มีความสามารถสูง ตามทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อรอนงค์ ววงศ์ และคณะ. “ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามทัศนะของผู้นำชุมชนในจังหวัดแพร่”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.